

Bátraké a szerencse?

Bódi Ferenc – Ralitsa Savova (szerk.): *Bátorság a politikában*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 2021. 303 old.

Bódi Ferenc – Andrea Ragusa – Ralitsa Savova (eds.): *Courage in Politics*. Pisa, Pacini editore, 2020. 197 p.

A bátorság nélkül az érdemi emberi cselekvés, mely kezdeményez, komoly hatást gyakorol és célt ér, elképzelhetetlen. Az egyéni tevékenység területén, de még inkább az emberi közösség életében nélkülözhetetlen attribútum, melynek számos összetevője van, melyek nélkül nem nevezhetünk bátornak semmilyen megnyilvánulást, tettet vagy véleménynyilvánítást. Bátorság híján a cselekvés nem éri el célját, erőtlén, vagy erejét veszíti, nem hatékony és a valóság porondján voltaképpen értelmetlen aktus. Legjobb esetben is félsikert eredményez, félkész vagy egyáltalán nem befejezett állapotot hoz létre. A bátorság összetevői lehetnek: határozott döntés, kockázatvállalás és őszinteség. (Őszinteség nélküli cselekvések természetesen léteznek, és bátrak is lehetnek, azonban céljuk általában lényegtelen vagy becstelen és végrehajtójuk nagyon gyakran hiteltelen.) A bátorság általában az egyes aktor személyes habitusából, mentalitásából eltökéltségéből és kockázatvállalási hajlandóságából fakad.

Egy közösségben minél több a bátorságra valló személyiségvonásokkal rendelkező egyén, a csoport annál impulzívabb,

hatékonyabb és persze kockázatosabb közös tevékenységre képes, az ilyen személyiségek jelenlétével egyenesen arányosan.

A bátor habitus lehet állandó összetevője az egyén magánéleti és közösségi (esetünkben politikai) mentalitásának, mely folyamatosan meghatározza karakterét. De lehet esetenként „előtörő”, alkalmanként, élethelyzetekből fakadóan megjelenő állapot is, melynek fontos eleme a tudatosság, a tudatos vállalás, nem pedig a kényszerből való cselekvés (más kérdés, hogy kényszerből, kénytelenül is megtehető az ember bátor lépéseket, de a politikai közösség életét a tudatosan meghozott, bátor döntések határozzák meg.) A bátorság a politikában is a megalkuvás egyik ellentétpárja.

A fenti gondolatok egy hiánypótló és egyedülálló kötet olvasása során ébredtek bennünk. A politikai bátorságot részletesen körüljáró alkotói vállalkozás Bódi Ferenc és Ralitsa Savova szerkesztésében 2021-ban magyarul is megjelent *Bátorság a politikában* című mű, mely sajátos szintézist valósít meg a politikai vizsgálódások és a történelmi kutatások területén, így új fejezetet nyit a politikatudomány lapjain.

Halmy Kund (1975) – politológus, doktorandusz, PTE Interdiszciplináris Doktori Iskola, Politikatudományi Doktori Program; tudományos segédmunkatárs, Rendszerváltás Történetét Kutató intézet és Archivum, Budapest, halmy.kund@retorki.hu

<https://doi.org/10.36373/em-2024-2-29>

A mű elsősorban a történelmi eseményeket alakító, sajátos személyiségjegyeket mutató egyének életén és politikai tettein keresztül járja körül a bátorság mibenlétét és közösségformáló erejét. A tanulmányokból kiderül, hogy a történelmet egyes személyek alakítják. Az események kerek kereké irányítható. A nagy, bátor egyéniségek, „szellemek” fellépésének köszönhető a történelmi helytállás, a védekezés és – amikor helyénvaló – az offenzív magatartás. A kötetben fellelhető bizonyítékok sora támasztja alá a kijelentést, miszerint a bátorság az önfeláldozással párosulva hősiessé magasztosul, és az emberi közösség számára hősöket ad, mintákat és példaképeket.

Első olvasatra teljesen eltérő habitusú, világnézetű és politikai orientációjú személyeket köt össze a bátorság, mint alapvető tulajdonság. Thomas Lawson dolgozatában (*Az ígéret földje. A hegycsúcs és a politikai bátorság – Lentről a magasba*, 40–56. old.) egyszerre szerepel az amerikai politikai életből ismert J. F. Kennedy, aki forradalmi változásokat tervezett az USA legfelsőbb működési mechanizmusaiban, Ronald Reagan mint a globális szintér első számú meghatározója az 1980-as években, a fekete emberjogi harcos Martin Luther King, és a diplomácia, illetve a politikai taktikai játszmák első számú bábmestere, Henry Kissinger. De ugyanitt kap helyet Gandhi, Mandela és Walesa is (nevük keresztnév nélkül is fogalommal vált).

Közös tulajdonságuk a szinte emberfeletti bátorság és kockázatvállalásuk, mely tulajdonságok magasan kiemelték őket a többi politikusok közül (hármán közülük a fizikai létükkel fizettek bátorságukért), ez adta politikai tevékenységük lényegét, fő hajtóerejét és céljaik elérésében nélkülözhetetlen volt.

Kávássy János dolgozata az 1956-os magyar hősről, Rajki Mártonról szól. (*A zajból a kockacsendbe. Rajki Márton ügye*,

113–148 old.) Élete bizonyosság a számos válságos korszakot túlélő, erős magyar tudatú, keresztény hitre tért zsidó származású személy töretlen békevágyának és megingathatatlan jellemének. Fegyvert sohasem fogott, a reális politikai megegyezések híve volt (az egyik budapesti Forradalmi Bizottság vezetője volt), mégis a kommunista bosszú áldozata lett, 1959-ben kivégezték. (Sorsa a fegyveres forradalmár Angyal Istvánnal állítható párhuzamba, életük, jellemük vonásai tükörszimmetriát mutatnak.)

Nem lenne teljes egy politikai bátorságról szóló tanulmánykötet a női aktorok példáinak megjelenése nélkül. (*Női Bátrak*, 56–75 old.) Ahogy Toldi Andrea és Fábíán Gergely leszögezik: evidens dolog, hogy van nagy király, nagy politikus, nagy tábornok, de a közbeszédben nem magától értetődő, hogy nők hasonló szerepet töltenek be a történelemben. Ha sikeresekké válnak ezeken a területeken, mindig nagy, egyedülálló bátorságra van szükségük. Mindazonáltal a női példák bőségesen állnak rendelkezésre, a történelem hajnalától velünk élő rejtett és nyílt női bátorság tanúbizonyosságául. Az írásban említett Jeanne d'Arc, Kanizsai Dorottya, Lebstück Mária, Edith Eva Eger, Stern Rózsa Ibolya, Salkaházi Sára, Szeles Erika, Malala Yousafzai, Greta Thunberg és Al Ghaoui Hessna az élet más és más területein működve, szinte mindig valamilyen éles konfliktushelyzetbe kerülve győzedelmeskedtek és mutattak fel a férfiakhoz hasonló, vagy őket túlszárnyaló személyes, női kurázsit.

Szécsi Árpád két tanulmánya (*Az MDF mozgalmi gyökerei, szellemi-politikai előzményei*, 189–219 old., ill. *A magyar demokrata fórum megalakulása és parlamenti párttá válása [1987-1990]*, 219–250 old.) a Magyar Demokrata Fórum genezisének történetét tárja fel, mely gazdag mozgalom- és párttörténeti adalékokat tartalmaz. Kiviláglik, hogy a kommunizmus utolsó szakaszában létrejött magyar pártalakulat

nagymértékben alulról építkező, mozgalmi jellegű volt, valódi demokratikus jellegzetességekkel és törekvésekkel. Ennek a jellemzőnek a fő letéteményesei maga a tagság, és a tagság legrátermettebb hangadói, vezetői voltak. Olyan személyiségek, mint például a széles körben elfogadott író, költő Csoóri Sándor vagy a tanár és költő Lezsák Sándor szervezőkészsége, odaadása és a kommunista valósággal szembeni különleges bátorsága tette lehetővé, hogy az MDF sikeres mozgalommá és az első szabad parlamenti választásokon legnagyobb arányban győzedelmeskedő párttá váljon.

Itt jegyezzük meg, hogy a bátor egyének mellett bátor tömörülések is létezhetnek, mint például az 1956-os egyetemista fiatalságot kezdetben tömörítő MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége), mely a történelemben mint egységes, ékszerűen fellépő erő vonult be, míg vezetője, Kiss Tamás (egy nagyon bátor fiatal egyetemi vezető) kevéssé ismert, illetve hangsúlyozott. Tehát itt maga a mozgalom a lényeges, a döntő, amint azt Oross Dániel dolgozatában is olvashatjuk. (*Ifjúságpolitika 1956 után Magyarországon*, 277–295 old.)

Rá kell térnünk azonban a kevésbé lélekemelő területekre is. A formális logika szabályai szerint világos, hogy működni kell az ellentétes előjelű jelenségeknek is, esetünkben tehát a bátorság szintén megjelenik a rosszakaratú, önző, hataloméhes egyének személyiségjegyeként. A kötet nyitó tanulmányában (*Bátorság a politikában*, 21–40 old.) Bódi Ferenc, a kötet rangidős szerkesztője az ógörög világ filozófiai és politikaelméleti meghatározásait, definícióit veszi sorra, elsősorban a bátorság, mint etikailag is meghatározható erény kapcsán. A fejtegetés megalapozza a kötet munkáinak elméleti hátterét, tág történelmi összefüggésekben bemutatva a bátorság erkölcsi magaslatba helyezett fogalmát.

Ezt követően a könyv talán legizgalmasabb politikai-lélektani problémájának feltárásába bocsátkozik. A politikai szcénában időről időre fellépő csaló karaktert veszi górcső alá, melyre angol kifejezéssel a „trickster” (egy lehetséges fordításban: trükkös) elnevezést használja (Arnold van Gennep, Victor Turner és Szakolczai Árpád nyomán). A fontos történelmi események fordulópontjain, de kisebb jelentőségű politikai események sodrában is időről időre felbukkanhat egy olyan személyiség, aki – a gazdasági értelemben vett – csalóhoz hasonlóan becstelenül, etikátlanul a maga személyes érdekei szerint kezdi alakítani a politikai folyamatokat, azok beláthatatlan következményeivel együtt. A történelemben számos nagy volumenű és kisszerű politikai trickster, szélhámos bukkant fel, a jelenkor feladata, hogy hova sorolja be szerepüket. Valóban tricksterek, vagy ez a kifejezés nem is elegendő akkor, ha a rossz szándék, a tett és a következmény olyan mértékű, hogy azt már nem fedí le a csaló, a csalás és az elvtelen politikai haszonszerzés fogalomköre?

A trickster megjelenhet mint az éretnes, bátor ellentéte, ugyanakkor a csaló mentalitáshoz is kell egyfajta „bátorság”, ami még innen van a „vakmerőség” fogalmán. (Hiszen jóakarátú emberek is lehetnek vakmerők.) Talán a trickster esetében használhatjuk a „merészség” fogalmát, mely etikai töltését tekintve semleges, ugyanakkor sejteti az erőteljes indíttatást. Tehát a kockázatvállalás a tricksternél is megjelenik, csak – mivel lelkiismerete és cselekedetei tisztátalanok – merészsége szorongással, paranoiával, ezáltal hatalomániával és állandó előre meneküléssel párosul.

Kiváló példát hoz Bódi a kötetben szereplő másik tanulmányában: a trickster és az elemi gonosz közötti határvonalon billegető személyiséget jól érzékelteti Kádár János személyével. Az erős, kitartó, ugyanakkor

társainak 180 fokkal hátat fordító politikai vagabund képe rajzolódik ki előttünk, aki a legvészterhesebb, pattanásig feszült pillanatokban volt képes etikailag megmagyarázhatatlan tettekre, kizárólag saját politikai túlélése és hatalma érdekében. Kádár valóban, trickster a javából, de a bitóra juttatott magyar forradalmárok sokasága, a bebörtönöztek tízezrei, az ország szovjet megszállásának tartóssága még erősebb jelzőért kiált.

De a csalót is utoléri saját lelkiismerete – ami elől nincs menekvés. Kádár egészségi állapotának romlása, mentális készségeinek pusztulása – saját gyötrődő megnyilatkozásai is erről árulkodnak – döntően kötődik az '56-os gazzetteihez és Nagy Imre kivégzéséhez. Nemzeti közösségünk tragédiája az, hogy Kádár személyes sorsa, szellemi leépülése, lelkiismereti „gyötrődései” – még feltárandó ezek őszintesége – nem teszi jóvá, meg nem történté az 1956–63 közötti szörnyű eseményeket. Vele szemben áll a névtelen (vagy nagyon is nevesíthető) Pesti Srác, akinek bátorságáról vagy vakmerőségéről lehet és érdemes is értekezni – amint a szerző is alaposan megteszi –, de erényességéről, lelkes, tiszta szándékáról nem lehet vitát indítani. Esetében még a vakmerőség is pozitív erény, mert önfeláldozással jár, nagybetűs bátorságához pedig nem fér kétség.

A kötet témája, és az adatgazdag, részletesen kidolgozott tanulmányok azért felvillanyozók, mert a továbbgondolás lehetőségének munícióit adják, ráadásul

azok elég széles tárházát. (Hála a másik szerkesztőnek, Ralitsa Savovának is.) Felmerülhet például, hogy a vegytisztán rossz, ártó cselekedetekhez is kellhet valamifajta bátorság, legalábbis közkeletűen szokás így fogalmazni. (Nem csupán merészség vagy vakmerőség szükséges.) Ugyanakkor a kötet segít meghozni azt a döntést, hogy ne nevezzük bátornak például egy fegyveres rablás elkövetőjét (bármilyen kockázatot vállal is) vagy egy politikai választás elcsalóját, mert a bátorság fogalma az erényes és etikus merészséget takarja. Becstelen tettek elkövetőit ne jelölje ugyanaz a kifejezés, mint az áldozathozó magatartást gyakorlókét.

Végezetül nem hagyhatjuk ki annak a kérdésnek a felvetését, hogy az egyik legfőbb erény, a bátorság vajon zárja-e ki más, rossz, gyarló tulajdonságok létezését egy adott politikai szereplő esetében? Mivel nincs tökéletes rendszer, tökéletes, hibátlan személyiség, erre a kérdésre a válasz egyértelmű nem. Ugyanakkor aki birtokolja a bátorság erényét, jó eséllyel hajlamos a szembenézésre, az önreflexióra, ami pedig a jellemformálás és javítás első mozzanata. Tehát a bátorság megléte és gyakorlása alapvetően szükséges, előremutató és felemelő mind az egyén, mind a közösség számára. A kötet tanulmányai mindegyike esetében ez az esszenciális végkövetkeztetés.

HALMY KUND